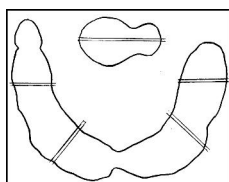

18. Grant A. The use of Tooth Wear as a Guide to the Age of Domestic Ungulates. Wilson B., Grigson C. & S. Payne (eds.) Ageing and Sexing Animal Bones from Archaeological Sites. BAR (British Series) 109. - Oxford, 1982. - P.91–108.
19. Payne S. Kill-off Patterns in Sheep and Goats: The Mandibles from Asvan Kale // Anatolian Studies. - 1973. – 23. - P.281–305.
20. Payne S. The Use of Early 19th Century Data in Ageing Cattle Mandibles from Archaeological Sites and the Relationship between the Eruption of M3 and P4. Circaea 2. 1984. - P.77–82.
21. Silver I. The Ageing of Domestic Animals. Brothwell D. & E. Higgs (Eds.) Science in Archaeology. - London, Thames & Hudson, 1969. - P.283–302.

Телегін Д.Я.

РОЗКОПКИ МАЙДАНУ БІЛЯ ПЕРЕЩЕПИНСЬКОГО ПЕНЬКОЗАВОДУ НА р. ОРЕЛЬ

В південній частині лісостепового Лівобережжя України поряд з курганами відома велика кількість пам'яток, що носять назву "майдани". Типовий майдан – це курганоподібний насип заввишки кілька метрів з великою лійчастою ямою в центрі, з якої завжди в один бік (рідко в два) є прохід назовні. За межами насипу проти проходу розміщуються так звані крила, або "вуса", що являють собою кільцевидні насипи. Останні охоплюють площу "дворика" в поперечнику кілька десятків метрів. В середині "дворика" або між віддаленими від насипу кінцями "вусів", що тут зазвичай не змикаються, майже завжди помітна блюдцеподібна заглибина діаметром в кілька метрів за глибини до 1 м. Майдани належать до загадкових споруд, походження яких і призначення остаточно ще не з'ясовані, хоча їх вивченням займалося багато видатних спеціалістів, в тому числі В.О. Городцов, К. Мельник-Антонович, О. Федоровський, О.А. Спіцин та ін. Докладна бібліографія з цього питання міститься в роботі В.П. Андрієнка [1971].

Про призначення майданів висловлено кілька гіпотез. Дослідники вбачали в них то стародавні культові місця, то укріплені городища, то звіроловні споруди, то, нарешті, розкопані скарбощукачами кургани. О.А. Спіцин вважав, що майдани пов'язані з селітроварінням [Спіцин, 1906]. Це припущення, ймовірно, є найбільш обґрунтованим і має багато прихильників. Як нам здається, деяке світло на походження й призначення цих об'єктів проливають наші роботи, проведені 1971 р. на одному з таких майданів біля Перещепинського пенькозаводу Магдалинівського р-ну Дніпропетровської обл.

Перещепинський майдан розміщений на підвищеному місці лісового берега р. Орелі за 1–2 км від заплави річки, порослої лісом. Він знаходиться в курганній групі із семи великих і малих курганів, що ланцюжком тягнуться вздовж долини ріки. Навесні 1970 р. в зв'язку з будівництвом автодороги рештки насипу майдану, дуже пошкодженого вже раніше, були знесені. За даними старожилів, колись висота майдану сягала 8–9 м.

Під час огляду нами встановлено, що знесений насип майдану займав площу круга поперечником 52 м. Із східного боку до насипу примикав "дворик", оточений "вусами", що збереглися повністю. Висота валу "вусів" – 0,8 м, ширина – 18 м. Довжина кожного із них по дузі становила 60 м. Прохід між віддаленими кінцями "вусів" – близько 50 м. Тут знаходились дві спарені блюдцевидні заглибини довжиною 34 м (рис. 1).

Наші роботи на майдані обмежились прокладкою системи траншей на місці знесеного насипу з метою вияву можливих поховань. Зроблені також перетини "вусів" і спареної блюдцевидної заглибини. Траншеї прокладені за допомогою канавокопача й трактора "Білорусь". На площі знятого насипу закладено 11 траншей завдовжки 36 - 54 м шириною від 0,4–0,7 м до 2 м. В районі "вусів" зроблено чотири розвідкові траншеї шириною 0,4 м, дві з яких майже повністю перетинають дворик майдану. На місці спареної блюдцевидної заглибини закладена одна траншея завдовжки 12 м.

В результаті встановлено, що насип майдану був знесений в основному до рівня похованого ґрунту. В центрі площі, зайнятої насипом, виявлено велику яму неправильних обрисів розміром 10 x 16 м з похилими стінками та нерівним дном. Глибина ями від рівня похованого ґрунту 2–2,5 м. Яма була заповнена чорноземним запиллом. Знахідок не виявлено. Дуже можливо, що тут знаходилися залишки (дно) лійчастої ями майдану, звідки брали багатий на селітру чорнозем.

В північній частині майдану в його долівці, на рівні похованого гумусу, зафіксовані рештки довготривалого вогнища у вигляді земляної лінзи в поперечнику до 1 м. Під тонким прошарком попелу й білого шлаку залягав шар обпаленого до червоного кольору ґрунту товщиною до 20 см. Поряд з вогнищем лежали залишки дерева й деревного вугілля. Тут в котлі виварювали селітру.

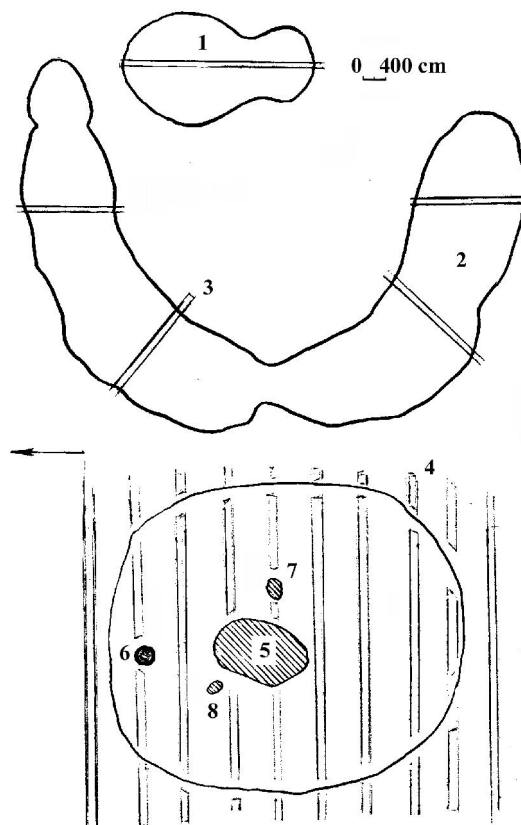

Рис. 1. Майдан біля пенькозаводу, с. Перещепине: 1 – залишки землянки; 2 – “вуса” – викид відпрацьованого ґрунту; 3 – пошукові траншеї; 4 – рештки кургану з пошуковими траншеями; 5 – заглибина вибраного ґрунту; 6 – вогнище для виварювання селітри; 7 та 8 – поховання епохи бронзи

В розвідкових траншеях навколо центральної заглибини під насипом майдану виявлено два поховання. Одно знаходилось на схід від центральної ями за 5–7 м від центру насипу. Воно залягало в прямокутній ямі глибиною до 1 м від початку гумусу. Покійник покладений в скорченому стані на правому боці головою до заходу, ноги ледь зігнуті, руки випростані, кисті перед животом. Під стінкою ями, коло черепа, знаходився фрагмент горщика темного кольору з розчосами ямно-катакомбного часу. Друге поховання знаходилось на захід від центральної ями й за обрядом мало відрізнялось від першого. Тут відмічені, крім того, сліди червоної вохри. Нема сумнів у тому, що обидва поховання, виявлені під насипом кургану, належать до ямно-катакомбного часу.

В траншеях, прокладених поперек “вусів” і “дворика”, встановлена стратиграфія нашарувань. Стало цілком очевидним, зокрема, що в районі “дворика” і під “вусами” чорноземний шар був дуже поруйнований, а місцями й зовсім знятий. Вали “вусів”, для спорудження яких, можливо, була взята частково земля із “дворика”, споруджувались, судячи з однорідності й заповнення, в один чи два прийоми. Лише в окремих місцях видно лінзи чужерідних вкраплень – глинистих чи супіщаних. Вони свідчать про локальні досипки.

В траншеї через блюдцевидну заглибину на глибині 1,3 м виявлено скупчення печини, що залягала у вигляді окремих уламків і була змішана з чорноземним заповненням ями прошарком 25–30 см. На дні заглибини, контури якої не встановлені, зібрана значна кількість кісток тварин, а також три уламки середньовічного кружального посуду. Можливо, на місці блюдцевидної заглибини знаходилась землянка.

Таким чином, нашими роботами по дослідженню Перещепинського майдану встановлено, що він був споруджений на місці кургану епохи бронзи. Останнє, безперечно, стверджується наявністю двох поховань ямно-катакомбного часу. Розвідкові роботи в районі “вусів”, “дворика” й блюдцевидної заглибини, наявність в долівці насипу майдану тривалого вогнища, здається, не перечить думці про виникнення майданів в процесі селітроваріння – промислу, що мав велике поширення в Україні в період Козаччини.

Список використаних джерел

1. Андрієнко В.П. Майдани і майдановидні споруди України // Вісник Харківського університету. – 1971. - № 62. - В. 5, X.
2. Спицын А.А. Майданы // Записки русской и славянской археологии. - СПб, 1906. – Т.VIII. В.1.

Ляшко С.

**ДЕЯКІ РОЗДУМИ ЩОДО СТВОРЕННЯ БІОГРАФІЧНОГО
СЛОВНИКА ДОСЛІДНИКІВ АРХЕОЛОГІЇ УКРАЇНИ НА ТЛІ
ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТАЛІЯ ВАСИЛЬОВИЧА ОТРОЩЕНКА**

“История науки и ее прошлого должна критически составлятьсь каждым научным поколением и не только потому, что меняются запасы наших знаний о прошлом, открываются новые документы. Благодаря развитию современного знания, в прошлом получает значение одно и теряется другое. Каждое поколение научных исследователей ищет и находит в истории науки отражение научных течений своего времени. Двигаясь вперед, наука не только создает новое, но и неизбежно переоценивает старое”.

В.И. Вернадский

Віталій Васильович Отрощенко – відомий вчений і в галузі польової археології, і в царині теорії цього напрямку історичної науки. Йому пощастило на сенсаційні знахідки, які були покладені в основу добротних наукових статей. Матеріали розкопок, учасником чи керівником яких він був, зафіксовано в численних польових звітах, наукових повідомленнях, доповідях, статтях, монографіях. Віталій Отрощенко має талант перетворювати польовий матеріал в повноцінне наукове джерело: класифікувати й аналізувати знахідки, створювати наукові гіпотези та надавати їм рівня наукових теорій. Сьогодні його ідеї плідно розвивають аспіранти та учні, а також прихильники теоретичних уявлень про історію доби бронзи, автором яких є В. Отрощенко.

До цих дефініцій можна долучити, і це також буде справедливо, що він є педагогом, популяризатором і істориком археології. В. Отрощенко – автор біографічних нарисів про І.І. Артеменка, Ю.М. Малеева, О.М. Лескова та ін. у журналі «Археологія». Він є консультантом, рецензентом та автором низки енциклопедичних статей-довідок в «Енциклопедії сучасної України». У перших трьох випусках «ЕСУ» він є автором статей про І.І. Артеменка (2001, Т.1), О.М. Бадера, С.С. Березанську (2003, Т.2), О.В. Бодяньського, С.Н. Братченка, Г.М. Бурова (2004, Т.3).

На нашу думку, новий напрям у творчому доробку В.В. Отрощенко співпав з загальним інтересом, який в останні роки поширився, в суспільстві до видатних постатей нашого минулого. Це повною мірою стосується історії археології та її творців, без яких сучасні надбання були б неможливими. Одним із завдань професійних видань є репрезентація творчих досягнень представників конкретної сфери наукової дисципліни. Як правило, таке завдання бере на себе провідна наукова установа та її друковані органи.

В Україні за роки існування Інституту археології НАН України (ІМК ВУАН, 1934–36; ІМК АН УРСР, з 1938; ІА НАНУ, з 1991) такими виданнями були: наукова збірка „Археологія” (1947–1970, тт.1–24; відповідальний редактор дійсний член АН УРСР – П.П. Єфіменко), матеріали польових досліджень „Археологічні пам’ятки” (1949–1962, тт.1–12; відповідальний редактор дійсний член АН УРСР – П.П. Єфіменко) та „Краткие сообщения Института археологии” (1952–1961, тт.1–11; відповідальний редактор дійсний член АН УРСР – П.П. Єфіменко). В 1971–1988 рр. ці завдання виконувала збірка „Археологія”. За ці роки вийшло 61 число цієї щоквартальної збірки (відповідальні редактори – В.Д. Баран, І.І. Артеменко). З 1989 р. в Інституті археології це завдання покладено на журнал „Археологія” (відповідальний редактор – П.П. Толочко, відповідальний секретар – В.М. Зубар).

Нечисленні, короткі біографічні начерки, зазвичай редакційні, переважно стосувалися ювілейних дат або некрологів, були розміщені в „Археології” (1947–1970) та «Кратких сообщениях Института археологии» (всього – 12). В кварталнику «Археологія» (1971–1988) цей жанр біографістики практично не розвивався (12 біографічних матеріалів). З 1989 р. в оновленому журналі «Археологія» з’явилася спеціальна рубрика «Пам’ять археології». На сторінках журналу вже опубліковано близько